

**ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ)
МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, УЧИНЕНОГО
ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ (ЗЛОЧИННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ)**

**FORMS OF USE OF SPECIAL KNOWLEDGE DURING THE PRE-TRIAL
INVESTIGATION OF LEGALIZATION (LAUNDERING) OF PROPERTY
OBTAINED BY CRIMINAL MEANS, COMMITTED BY AN ORGANIZED GROUP
(CRIMINAL ORGANIZATION)**

Стаття присвячена дослідженню питань взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). Зважаючи, що до правової основи взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами належать також міжнародні правові акти, позитивний досвід яких використовується як стандарт кримінального провадження.

В процесі реформування правоохоронної системи особливої уваги заслуговує вивчення та використання зарубіжного досвіду, особливо, що стосується розслідування діяльності злочинних організацій, яка часто носить міжнародний характер. Розслідування кримінальних правопорушень щодо діяльності організованих груп у сфері легалізації (відмивання) майна потребує високого професіоналізму та постійної взаємодії слідчого з оперативними підрозділами.

Визначено, що взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час досудового розслідування передбачає отримання інформації про кримінальне правопорушення в умовах наявної або очікуваної протидії з боку членів злочинних організацій та осіб, не зацікавлених в розкритті кримінальних правопорушень пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна.

Розкрито питання щодо форм взаємодії слідчого з оперативним підрозділом при розслідування даного виду кримінальних правопорушень та розглянута, які форми є найбільш ефективними при здійсненні досудового розслідування щодо організованих груп або злочинних організацій.

Окреслено напрями взаємодії, адже їх специфіка залежить від виду вчиняємої протиправної діяльності; мети проведення окремих слідчих (розшукових) дій; обставин, які підлягають доказуванню, а також ситуацій, що виникають під час досудового розслідування тощо. Знання напрямів можливої взаємодії з оперативними підрозділами та використання цих знань під час кримінального провадження дозволяє ефективно організувати спільну роботу та виконати завдання кримінального провадження, оптимально використовуючи наявні сили й засоби задля ефективного проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних і непроцесуальних дій.

Ключові слова: *взаємодія, досудове розслідування, злочин, кримінальне провадження, легалізація майна, оперативний підрозділ, організована група (злочинна організація), слідчий, співробітництво.*

The article is devoted to the study of the interaction of the investigator with the criminal police units during the investigation of the legalization (laundering) of property obtained through criminal means, committed by an organized group (criminal organization). Bearing in mind that the legal basis for the interaction of pre-trial investigation bodies

with operative units also includes international legal acts, the positive experience of which is used as a standard of criminal proceedings.

In the process of reforming the law enforcement system, the study and use of foreign experience deserves special attention, especially with regard to the investigation of the activities of criminal organizations, which is often of an international nature. The investigation of criminal offenses related to the activity of organized groups in the field of legalization (laundering) of property requires high professionalism and constant interaction of the investigator with operative units.

It was determined that the interaction of the investigator with operative units during the pre-trial investigation involves obtaining information about a criminal offense in the conditions of existing or expected opposition from members of criminal organizations and persons not interested in the disclosure of criminal offenses related to the legalization (laundering) of property.

The issue of the forms of interaction between the investigator and the operative unit during the investigation of this type of criminal offense was revealed, and what forms are the most effective when conducting pre-trial investigation of organized groups or criminal organizations was considered. The directions of interaction are outlined, because their specificity depends on the type of illegal activity being committed; the purpose of carrying out separate investigative (search) actions; circumstances to be proven, as well as situations arising during pre-trial investigation, etc. Knowledge of areas of possible interaction with operative units and the use of this knowledge during criminal proceedings allows you to effectively organize joint work and complete the tasks of criminal proceedings, optimally using available forces and means for the effective conduct of investigative (detective), undercover investigators (detective) and other procedural and non-procedural investigations actions

Key words: *interaction, pre-trial investigation, crime, criminal proceedings, legalization of property, operational unit, organized group (criminal organization), investigator, cooperation.*

В теорії кримінального процесуального права досі точиться дискусія щодо сутності взаємодії між слідчим та оперативним підрозділом через неякісне проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (далі – СРД та НСРД) за дорученням слідчого, несвоєчасне інформування слідчого про результати проведення оперативно-розшукових заходів тощо.

Цьому питанню присвятили свої наукові праці такі вітчизняні науковці як Басиста І.В., Борисенко О.М., Бушан О.П., Василичук В.І., Весельський В.К., Волобуєв А.Ф., Галаган В.І., Гловюк І.В., Горбачевський В.Я., Дрозд В.Г., Журавель В.А., Задорожній О.С., Іщенко А.В., Лисиченко В.К., Мельник О.В., Мудряк Т. О., Никифорчук Д.Й., Танасевич В.Г., Тертишник В.М., Тищенко С.В., Топчій В.В., Удалова Л.Д., Цимбал П. В., Цуцкірідзе М.С., Чаплинський К.О., Чернявський С.С., Черноус Ю.М., Шепітько В. Ю., Юхно О.О. та інші.

Так, О.О. Юхно під взаємодією під час досудового розслідування розуміє організаційну форму діяльності двох і більше осіб, спрямована, узгоджена та регламентована законами й відомчими нормативно-правовими актами задля досягнення завдань конкретного кримінального провадження [1, с. 19]. У свою чергу М.С. Цуцкірідзе визначає взаємодію як узгоджену діяльність правоохоронних, контролюючих та інших державних органів, спрямовану на виявлення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень [11, с. 116-118]. Однак, кількість науковців, які досліджували дане поняття набагато більше, зокрема, С.В. Тищенко зазначає, що взаємодія у кримінальному провадженні – це дії учасників кримінального процесу, які шляхом реалізації своїх повноважень стосовно один одного, сприяють виконанню спільних завдань [9, с. 105].

В.В. Топчій і В.Я. Горбачевський розуміють під взаємодією засновані на завданнях кримінального провадження, узгоджені комплексні дії суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, з метою розкриття, розслідування й запобігання кримінальним правопорушенням, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні протиправного діяння керуючись визначеними кримінальними процесуальними нормами, що здійснюється при чіткому розмежуванні їх компетенції (процесуальної та оперативно-розшукової), у межах визначених повноважень, шляхом найефективнішого поєднання дозволених для них заходів і відповідного матеріального забезпечення при дотриманні таємниці досудового розслідування та джерел отримання конфіденційної інформації [10, с. 121–129].

Тому можна сформулювати, що взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, учиненого організованою групою, спрямована в першу чергу на отримання інформації про кримінальне правопорушення в умовах наявної або очікуваної протидії з боку членів злочинних організацій та осіб, не зацікавлених в розкритті кримінальних правопорушень пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна.

Під час розслідування кримінальних правопорушень щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованими групами можна визначити наступні форми взаємодії між слідчим та оперативним підрозділом: надання та виконання доручень на проведення СРД та НСРД; створення слідчо-оперативної групи з метою всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження; взаємний обмін інформацією; забезпечення оперативного супроводження досудового розслідування; спільне опрацювання наявних матеріалів та висунення слідчих версій; планування розслідування; спільне проведення СРД та НСРД.

Для легалізації майна характерним є те, що кримінальне правопорушення базується на прагненні отримання матеріальної вигоди в протизаконний спосіб, масштаби якої визначають рівень організованої групи (злочинної організації). При цьому більша частина коштів, одержаних злочинним шляхом, спрямовується на підтримання та розвиток злочинного бізнесу, а також охорону від конкурентів та правоохоронних органів. Завдання щодо захисту від переслідувань правоохоронними органами вирішується учасниками злочинної групи шляхом створення механізму перешкод виявленню та розслідуванню злочинної діяльності, а також розробці технології приховування легалізації (відмивання) майна.

Однією з особливостей розслідування легалізації (відмивання) майна є досить активна протидія з боку злочинної організації, що зумовлено наявністю в останніх впливових соціальних зв'язків, які використовуються ними з метою уникнення відповідальності. Через це майно, одержане злочинним шляхом, з самого початку планується для здійснення протидії розслідуванню шляхом використання для дачі хабаря або заохочення службових осіб органів влади, правоохоронних органів тощо. Протидія розслідуванню може здійснюватися як з використанням зовнішніх законних форм, так і злочинних засобів, а її прояви мають різноманітні напрями, залежно від об'єктів, суб'єктів тощо [4, с. 76–85].

Криміналістична теорія передбачає класифікацію прийомів протидії розслідуванню кримінальних правопорушень економічного спрямування. Так, А.Ф. Волобуєв виділяє чотири групи таких прийомів протидії досудовому розслідуванню залежно від їх спрямованості: 1) направлені на знищення, приховування, маскування або імітацію інформації (її носіїв), що може бути використана як докази: знищення бухгалтерських, банківських та інших документів, що підтверджують вчинення кримінального правопорушення; зникнення та переховування осіб, що вчинили кримінальне правопорушення; відмова підозрюваного давати показання та відповідати на запитання; надання підозрюванним (обвинуваченим) завідомо неправдивих показань; здійснення тиску на свідків і потерпілих з метою їхньої відмови від давання показань або надання завідомо неправдивих показань; 2) направлені на створення зовнішніх несприятливих умов для розслідування: створення негативної суспільної враження щодо самого розслідування легалізації (відмивання) майна; втручання в процес розслідування корумпованих представників органів державної влади та управління; 3) направлені на створення несприятливих внутрішніх умов досудового розслідування: перешкоджання слідству шляхом несвоєчасного створення слідчо-оперативної групи, необгрунтованої зміни її складу; організації ознайомлення осіб з матеріалами кримінального провадження, що становить таємницю досудового розслідування; пряме втручання в процес досудового розслідування шляхом надання вказівок, внесення пропозицій тощо; усунення від досудового розслідування найбільше досвідчених, активних і принципових працівників; 4) направленої безпосередньо на членів слідчо-оперативної групи: підкуп; погрози або демонстрація цих погроз [2, с. 201–213].

Варто зазначити, що протидія досудовому розслідуванню здійснюється негласно, часто із застосуванням розвідувальних і контррозвідувальних заходів та може бути виявлена тільки застосовуючи спеціальні засоби і методи оперативно-розшукової діяльності. Однак, не можна стверджувати, що оперативно-розшукове супроводження є самостійною організаційно-тактичною формою оперативно-розшукової діяльності стадії досудового слідства.

Саме тому спільна робота слідчого з оперативним підрозділом повинна будуватися на спільному плануванні, а оперативне супроводження кримінального провадження злочинів пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна по своїй суті є комплексом гласних та негласних заходів,

що здійснюються оперативним підрозділом з метою одержання відомостей про осіб, які становлять оперативний інтерес, факти протидії досудовому розслідуванню, шляхи і методи попередження і розкриття злочинів, а також виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення [6, с. 131–134].

Заслугує на увагу думка С.І. Ніколаюка, який відзначає, що відсутність взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами державної влади у сфері обміну і реалізації інформації щодо діяльності ЗО щодо легалізації (відмивання) майна є обставиною, яка сприяє членам злочинної організації в здійсненні протидії розслідуванню [5, с. 51–65].

Підсумовуючи зазначимо, що негативно впливає на взаємодію слідчих та оперативних підрозділів: існує незрозуміння змісту та обсягу оперативного супроводження кримінального провадження з боку в оперативних підрозділів, його мети та завдання; відсутність єдиного офіційного тлумачення норм КПК України, а також Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо оперативного супроводження; недостатність практичного досвіду.

Відповідно до закону на оперативні підрозділи покладається можливість виконання повноважень слідчого щодо проведення СРД та НСРД за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Однак, оперативні підрозділи не є стороною доказування та не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора, що призводить до виконання оперативними підрозділами, можна сказати, допоміжної функції і спричиняє нівелюванню статусу оперативного працівника під час досудового розслідування, що відбивається на результативності їх діяльності [3]. В результаті це призводить до втрати оперативної ініціативи та негативних наслідків щодо вирішення завдань кримінального провадження.

Крім цього, в ході виконання доручень слідчого щодо проведення СРД може виникнути загроза викриття оперуповноваженого та знищення конспірації, яка досить часто є необхідною в ході здійснення оперативно-розшукової діяльності щодо легалізації (відмивання) майна, учиненої організованою групою (злочинною організацією).

Тож, по суті ст. 41 КПК України звузила зміст ст. 10 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», яка передбачає, що матеріали оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) використовуються: як приводи та підстави для початку досудового розслідування; для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні; для попередження, виявлення, припинення і розслідування кримінальних правопорушень, розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та осіб, які безвісно зникли; для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей; для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати ОРД, та інших правоохоронних органів; для інформування державних органів відповідно до їх компетенції [8].

Зважаючи, що оперативний підрозділ не є суб'єктом доказування, з боку останнього відсутня достатня мотивація для здійснення діяльності спрямованої на виявлення доказів, встановлення обставин, що підлягають доказуванню та здійснення оперативного забезпечення досудового розслідування. А отже, якісна взаємодія оперативного підрозділу зі слідчим щодо виявлення та розкриття легалізації (відмивання) майна, учиненої організованою групою (злочинною організацією) по суті припиняється з початком досудового розслідування і її продовження проявляється лише в безініціативному виконанні письмових доручень слідчого щодо проведення СРД чи НСРД. А в разі, коли особи, які вчинили кримінальне правопорушення не відомі, доручення мають дещо абстрактний характер, та направлені, насамперед, на встановлення і розшук особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; встановлення свідків злочинних дій, що призводить до гальмування розслідування та переходу його в заморожений стан.

Таким чином, відсутність законної визначеності шляхів взаємодії слідчого з оперативним підрозділом протягом всього досудового розслідування стає перешкодою в її ефективному здійсненні та вирішенні спільного завдання спрямованого на встановлення осіб, що вчинили кримінальне правопорушення, свідків, показання яких будуть належними доказами. Тож, зрозуміло, проведення СРД та НСРД як ефективна форма взаємодії може проводитися лише відносно встановленої особи. В результаті, не використовується такий напрямок ОРД, як отримання оперативної інформації про особу, яка вчинила легалізацію (відмивання) майна, або встановлення свідків такого кримінального правопорушення. Цьому сприяє те, що оперативні підрозділи за жодних

обставин не в праві проводити процесуальні дії, або подавати клопотання про їх проведення [3]. Негативно впливають на ефективність ОРД під час досудового розслідування й визначені законом підстави для її проведення, що передбачають тільки наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку щодо кримінальних правопорушень, що готуються [8]. А отже, при вчиненні кримінального правопорушення, а також при закінченому готуванні або замаху на кримінальне правопорушення ОРД не може здійснюватися взагалі, оскільки в цьому випадку відсутні для цього правові підстави.

Зважаючи, що в разі виявлення ознак кримінального правопорушення під час здійснення ОРД, оперативний підрозділ зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, до відповідного органу досудового розслідування, це призводить до того, що оперативні підрозділи вдаються лише до фіксації ознак незакінчених кримінальних правопорушень (готування або замаху) і передані матеріали є неповними,

Вирішення даних проблемних питань може полягати у внесенні змін до кримінального процесуального законодавства щодо здійснення досудового розслідування та ОРД, які б дозволили досягнути балансу у виконанні своїх повноважень в кримінальному провадженні, сприяти ефективній взаємодії та подоланні протидії розслідуванню легалізації (відмивання) майна, учиненого злочинною організацією.

Також, успішність розслідування легалізації майна, що вчинено ЗО залежить і від організації взаємодії між слідчими, співробітниками оперативних підрозділів, а в деяких випадках і з працівниками державних органів та установ. Груповий метод дозволяє здійснювати розслідування кримінальних правопорушень одночасно в кількох напрямках, при цьому в різних місцях з ретельною перевіркою всіх версій, можливість зосереджувати зусилля декількох кваліфікованих працівників на важливому епізоді або етапі. Груповий (бригадний) метод розслідування кримінальних правопорушень знайшов своє втілення у вигляді слідчо-оперативних груп (далі – СОГ), до складу яких обов'язково поряд із слідчим включається оперативний працівник.

СОГ визначається як організаційна форма взаємодії слідчих, працівників оперативних та інших підрозділів поліції з метою виявлення, фіксації, вилучення слідів кримінального правопорушення, речових доказів, встановлення свідків та потерпілих, встановлення осіб, які його вчинили, з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження [7, с. 9-10].

Також, особливістю розслідування легалізації (відмивання) майна є те, що ЗО регулярно втягують у свою злочинну діяльність працівників органів державної влади, до компетенції яких входить виконання певних контролюючих або фінансових послуг, укладення цивільно-правових угод, здійснення державних закупівель, надання дозволів. Це є сприятливим середовищем для розвитку корупції, що вимагає вирішення додатково специфічних завдань слідчим і оперативним підрозділом, пов'язаних з виявленням і збиранням доказів та подоланням протидії досудовому розслідуванню.

Під час виявлення і розслідування легалізації (відмивання) майна, учиненого організованою групою (злочинною організацією) активну участь приймає Департамент стратегічних розслідувань, оперативний працівник якого включений до складу СОГ, або за матеріалами якого почато досудове розслідування. Матеріали даного підрозділу, в яких зафіксовані фактичні дані про вчинення членами ЗО легалізації (відмивання) майна, направляються до органу досудового розслідування, при чому в матеріалах окрім ознак легалізації (відмивання) майна повинна міститися інформація щодо наявності та місцезнаходження доказів (оригінали бухгалтерських документів, документів, що підтверджують одержання злочинним шляхом майна, а також відомості про вжиті заходи з розшуку майна. В тому числі й того на яке може бути накладено арешт, та про їх місце зберігання.

В такому випадку керівник органу досудового розслідування: особисто вивчає матеріали оперативного підрозділу та визначає найбільш досвідченого слідчого, якому доручає проведення досудового розслідування; погоджує план проведення необхідних СРД і НСРД та вирішує питання про створення СОГ; звітує про проведення розслідування у кримінальному провадженні та його результати; приймаються до виконання письмові вказівки начальника Головного слідчого управління та забезпечується контроль за їх виконанням.

Отже, враховуючи викладене зрозуміло, що СОГ є оптимальною формою взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні злочинів, особливо тих, що вчиняються організованою групою (злочинною організацією) (спільнотами), однак, така форма взаємодії регламентується виключно відомчими нормативно-правовими актами, а у КПК України це питання

згадується мимохіть. Питання щодо створення і функціонування СОГ в КПК України взагалі не розглядаються і, на нашу думку, це пов'язано з тим, що оперативні підрозділи, не визначаються належним суб'єктом кримінального провадження, що сприяє формалізації взаємодії з органом досудового розслідування з боку оперативного підрозділу.

Список використаних джерел:

1. Абламський С. Є., Юхно О. О., Лук'яненко Ю. В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень: навчальний посібник / за заг. ред. доктора юридичних наук, проф. О.О. Юхна. Харків: «НікаНова», 2017. 152 с.
2. Волобуєв А.Ф. Подолання протидії організованих злочинних груп розслідуванню економічних злочинів. *Вісник ЛІВС МВС України*. 1999. № 3. С. 201–213.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : офіц. сайт Верховної ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Лисиченко В.К., Шехавцов Р.М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : наук.-практ. посібник. Київ : Атіка. 2009. 220 с.
5. Ніколаюк С.І., Коніжай Р.О. Оперативне супроводження банківського кредитування та його інформаційне забезпечення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України* : у 2-х ч. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2003. № 1. С. 51–65.
6. Обаль, О.О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при виявленні ознак економічних злочинів. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2018. Вип. 25. С. 131–134.
7. Організація роботи слідчо-оперативної групи : навч. посіб. / Л.Д. Удалова, Ю.В. Сухомлин, А.С. Симчук, М.І. Кулик, В.В. Зарубей. Київ : НАВС, 2020. 504 с.
8. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XI. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303 (Із змінами в редакції станом на 12.04.2017) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
9. Тищенко С.В. Дефініція поняття взаємодії в кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 101–107.
10. Топчій В. В., Горбачевський В. Я. Взаємодія правоохоронних органів у запобіганні транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 4. С. 121–129.
11. Цуцкірідзе М.С. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів при підготовці та проведеної негласних слідчих (розшукових) дій. *Актуальні проблеми розслідування злочинів* : зб. тез доповідей III Всеукр. наук. практ. конф. (м. Київ, 1 липня 2014 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 116–118.